

למדי, ועליו נגלה, כנראה, קטע של כביש הנמשך באלכסון מצפון-מזרח לדרום-מערב. החרסים משכבה זו היו לרוב מהתקופה הרומאית עם תערוכת קלה של חרסים מוקדמים יותר, אולי מתקופת הברזל הקדומה. על השכבה שמעל מפלס זה נמצא פיזור של נתזי אבן גיר חול, שציינו עבודת בנייה, ואחרי הצטברות נוספת של אדמה חולית יושב השטח שנית ונתכסה בשכבה של קריטון רקוע. בתום תקופה של אגירת אדמת-התיישבות נוספת, בא מפלס עם רובד עבה (10 ס"מ) של חומר שרוף, בו נמצאו שרידי צמחייה (על-פירוב זרדים) מפוחמים רבים. על שכבה זו היתה מונחת כותרת אומנה בסגנון קורינתי מאוחר עשויה שיש לבן; היא היתה, קרוב לוודאי, חלק מכנסייה. סימנים אחרים הצביעו על אפייה של שכבה זו, ואין ספק, למרות צמצום שטח החפירה, שנחרבה העיר, בחלקה או בכללה, לא לפני ראשית המאה ה' לסה"נ. על המפולת הוקם בניין בעל אבני גזית גדולות, ממנו נמצא רק חלק הרוס ברובע הדרומי-המערבי של הבור, והוא עבר מתחת לחומת העיר מערבה. לאותה תקופה היה שייך חלק מכביש סלול שנתגלה בגזרה המזרחית של הבור. מעל מפולת הבניין הוקמה חומת העיר ואחר-כך, על שכבה נוספת של חומר שרוף — בניין לא גדול צמוד למזרח החומה, אולי מגדל, ונספח לו בצד מזרח תנור קטן. השכבה העליונה היתה עשירה באופן מיוחד בחרסים, והיא קשורה, למראית-עין, לרשת הרחובות האחרונה של ממפסיס, שעדיין היא נראית על-פני השטח.

מכיוון שהממצאים כעת במיון, מותר להסיק לעת-עתה מסקנות פרוביזוריות בלבד: (א) כל השכבות הן מן התקופה הביזאנטית, מלבד השכבה התחתונה; (ב) חל חורבן חלקי או כללי, — אם כי לא סופי — בעיר, לא לפני ראשית המאה ה' לסה"נ; (ג) החומה היא מתקופה מאוחרת מאוד בתקופה הביזאנטית, ומסתבר שעצמת ההתיישבות של התקופה האחרונה בעיר היתה גדולה; (ד) לא נמצא כל חומר ערבי קדום.

בין הממצאים יש לציין צמיד ברונזה, שני מטבעות, כמות שברי עצמות של חיות ושל בני אדם, והרבה שרידי צמחייה מפוחמים, בעיקר של עצים או של שיחים. כן נתגלו בשכבה המאוחרת ביותר שני חרסים שעליהם כתובות יווניות.

ש. אפל באום

החפירות הארכיאולוגיות ביפו העתיקה

עונת החפירות השנייה ביפו העתיקה החלה ב-21 באפריל 1956, ונסתיימה בסוף חודש יוני. החפירות נערכו מטעם המחלקה לחינוך ולתרבות של עיריית תל-אביב בשיתוף פעולה עם אנגף העתיקות, בהנהלת מר יעקב קפלן. בעבודה הועסקו 40 פועלים וסגל טכני-מדעי בן שמונה אנשים: הגב' חיה קפלן, יונה חורי, יחיאל ארלו, מרדכי מגידון, נתן רגנסבורג, אברהם בראונשטיין ויוסף צור.

השרידים שנחשפו לראשונה היו מן התקופה הביזאנטית, שאחד ממפלסיה נשתמר בקטע רצפת פסיפס בין יסודות הבתים הערביים.

מן המבנים שנחשפו בשכבה הסדירה הראשונה, ההלניסטית, יש לציין את המבנה העשוי קזאמאטים; כן נתגלה מספר רב של כלי חרס, פסל עשוי טיין, מספר אוטראקונים ומטבעות ברונזה.

מן השכבה השנייה השתמרו בעיקר יסודות של חומת אבני גזית שעבייה כ-2.50' וזמנה התקופה הפרסית (המחצית הראשונה של המאה ה'ד' לפסה"ג). שכבה זו נהרסה על-ידי השכבות המאוחרות לה וקטע החומה שנשתמר ארכו כ-12 מ' (בהמשך קו חומה זו נתגלו פה ושם קטעים זעירים בלבד). אף כאן נתגלה מספר רב של כלי חרס, ובהם כלי יבוא פיניקיים וכלים אטיים רבים.

השכבה השלישית שייכת לתקופת הברזל הקדומה. אף כאן חוזר וגשנה ההרס שנגרם למבנים על-ידי שכבות היישוב המאוחרות שהעמיקו לבסס את בנייניהן. מן המבנים של תקופת הברזל הקדומה נשתמרו בעיקר קטעי רצפות בניינים, קטעי מחלק עשוי לוחות-אבן ובורות אפר. אך הקראמיקה מעידה כי היישוב המשיך את קיומו גם בתקופת הברזל התיכונה.

הפרק המעניין בפרשת החפירות ביפו הוא ללא ספק גילוי השכבות הכנעניות, בנות תקופת הברונזה המאוחרת. החפירה התרכזה בעיקר בנקודת המפתח של העיר — בשטח השער וחומות הכניסה אל העיר. מבני החומות בנות תקופה זו עשויים לבני טיין מיובשות בשמש המונחות על יסודות אבני גוויל. לראשונה נתגלו סימני השרפה שליוותה את כיבוש העיר הכנענית האחרונה העליונה בסדר השכבות הכנעניות (שכבה זו סומנה כרביעית בסדר השכבות של יפו). הרחוב שנתגלה מתחת לעיי המפולת בין שתי חומות הכניסה אל העיר ארכו 18 מ' ורחבו 4 מ', ראשיתו במפתן שער העיר; המפתן עשוי אבנים גדולות ולצדו נתגלה הציר שעליו סובבה כנף דלת העץ של השער. הציר העשוי ברונזה ארכו כ-32 ס"מ; רחבו כ-20 ס"מ (עבייה של דלת העץ), משקלו כ-30 ק"ג והוא נחשף בתוך שכבת שרפה אשר הכילה חלקים רבים של עץ שרוף (פחם). כן בולטים בצדו הפנימי של הציר המסמרים אשר חיזקוהו אל הדלת.

מן השכבה החמישית השתמר חלק תחתון של מגדל (?), שהוקם סמוך לשער העיר; ואילו בשכבה השישית נחשפו קטע ממזוזת השער העשוי אבן, חלק מחומות הכניסה ורצפת הרחוב המוליכים אל תוך העיר. שפות רצפת הרחוב של שכבה זו נמצאות בדיוק מתחת לשפות רצפת הרחוב של השכבה הרביעית הנמצאת כ-2 מ' מעליה. אף כאן ניכרים סימני אש שלהטה בין הריסותיה של העיר. בשפך העליון של שכבה זו נתגלה קטע אסטילה מצרית השייכת, כנראה, לשער העיר. האבן היא מקומית קשה והצבע האדום הממלא את האותיות החרותות בה נשתמר להפליא. שרידי הכתובת מכילים שניים מתוך חמשת תאריי של מלך מצרים בן השושלת ה"ח או ה"ט. יש לשער כי חלקי שמו הנותרים חרותים בקטעים שעדיין לא נתגלו. עניין מיוחד יש בגילוייו של קטע המחלק בקצה המזרחי של החפירה, שנחשף

בחתך לאורך 8 מ'; המחלק עשוי עפר כבוש וצדו החיצוני, המשופע, מצופה אבני-גזול.

הקראמיקה השייכת לשלושת שלבי היישוב הכנעני של יפו מכילה כלי-חרס מתוצרת המקום ושפע כלי יבוא. בין השאר יש לציין מספר חותמות חרפושת, כלי פאיאנס ועוד. כל אלה מהווים כבר עתה חומר מאלף לתולדותיה של העיר יפו באלף השני לפסה"נ.

י. קפלן

[ראה לוחות ד'—ו'].

החפירות בקיסרי בשנת תשט"ז

משלחת המחלקה הארכיאולוגית של האוניברסיטה העברית ביצעה בחודש יולי חפירות בקיסרי בכספי קרן לואיס מ. רבינוביץ לחקר בתי-הכנסת העתיקים. בראש המשלחת עמד מר מ. אבי-יונה, ולידו עזר מר א. נגב, מתלמידי המחלקה. משרד העבודה סיפק את ימי העבודה מקרן התעסוקה במסגרת עבודות דחק. לפני שנים רבות נתגלתה כותרת ועליה סמל המנורה על שפת הים בקיסרי, צפונית לחומה הצלבנית אשר בתוכה שכן הכפר הערבי דאז. בשנות המאנדאט האחרונות ביצעה מחלקת העתיקות חפירת-נסיון בקצה אותו שטח (בהנהלת מר י. עורי); תוצאות חפירת-נסיון זו פורסמו על-ידי פרופ' א. ל. סוקניק ז"ל ופרופ' מ. שובה.

מטרת החפירה בשנה זו היתה לבדוק שטח נרחב יותר באתר על-מנת לקבוע את מהות המבנים שם ואת תקופתם. לשם-כך נחשפו 600 מ"ר בקירוב עד לעומק של 7 מ' במקום הנמוך ביותר. תוך פעולה זו הגיעו החופרים לקרקע-בתולה (חול ואבן-חול) שלפני יישוב אדם באתר.

בעת החפירות נתגלו בעומק רב יסודות של מבנים מהתקופה ההלניסטית, בצירוף כלי-חרס בני תקופה זו והתקופה הפרסית הקודמת לה. שרידים אלה מתייחסים למגדל אסטרטון ("מגדל שרשון" במקורותינו), עיר-הנמל שקדמה לקיסרי. מעליהם נראו יסודות רחבים מאוד (עד ל-1.20 מ') של בניין ציבורי גדול מימי המלך הירודס — על זמנו מעידים כלי-חרס מרובים, באופן יחסי, שהם יבוא מאיטליה בימי הקיסר אוגוסטוס.

מעל ליסודות הירודיאניים אלה קמו יסודות-משניים צנועים יותר שאפשר לייחסם למאות הב'—הג' לסה"נ.

בראשית המאה הד' (לפי סגנון הכותרות והכתובת) הוקם על היסודות האלה בניין ציבורי שארכו היה 15 מ' בקירוב ורחבו (במידה שנחפר) 8 מ' בקירוב. בניין זה חולק על-ידי קירות הנמשכים ממערב למזרח לאולם-תווך וסיטראות. השברים הארכיטקטוניים הרבים המשתייכים לבניין זה הם עמודי שיש (על אחד מהם נחרתה